

УДК 378.017.92(477)

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Надія Яшин

*Національний університет “Львівська політехніка”
вул. С. Бандери, 12, 79013 Львів, Україна*

Визначено роль толерантності у сучасному суспільстві; проаналізовано формування толерантності студентів у вищих навчальних закладах з педагогічного погляду; розглянуто, як освіта і педагогіка допомагають розвивати толерантну особистість.

Ключові слова: толерантність, толерантна освіта, педагогіка толерантності, толерантна особистість, толерантні взаємини, толерантний викладач, принципи толерантності.

З кінця 60-х років минулого століття в західній літературі ведуться дискусії щодо проблеми толерантності, яку сприймають не лише як традиційну проблему західної думки чи суспільства, а саме як нову спільну проблему глобального світу.

У ХХ столітті були створені умови для послаблення кордонів між країнами та народами завдяки розширенню міжнародної співпраці та прогресу у всіх сферах суспільного життя. Однак світ, всупереч всім очікуванням, став більш конфліктним, загострилися етнічні, релігійні, політичні та економічні проблеми як на міжнародному, так і на міжособистісному рівні.

Сьогодні формування міжособистісних, міжгрупових, міжетнічних та міжнаціональних стосунків належить до найбільш складних та вразливих явищ суспільного життя. Соціальна трансформація суспільства відбувається у досить важких умовах. Світ стає тіснішим та переживає значні зміни у процесі розвитку. Саме з розвитком суспільства до людей прийшло розуміння, що Земля не є надто великою, вона – наш спільний дім, всі люди в якому – сусіди. А для того, щоб людство успішно розвивалося, потрібно знаходити спільну мову. У безмежному морі різноманітних культур, релігій, думок, ідей, що належать людям різних країн, на допомогу має прийти “рятувальне коло” толерантності.

Актуально звернутись до феномена толерантності, щоб з’ясувати, яку роль це явище відіграє в етичній поведінці сучасної людини та педагогіці, визначити, наскільки важливою є необхідність виховання толерантної

особистості, формування толерантних взаємин між студентами вищих навчальних закладів, а також між представниками всього людства. Адже в інтересах міжнародної злагоди принципово важливо, щоб кожна людина, громада та нація усвідомлювала і поважала полікультурний характер людського співтовариства.

Вивченню толерантності присвятили свої дослідження науковці зарубіжжя і України. Зокрема, теоретичні аспекти формування толерантності викладено у працях Д. Алмонда, Л. Гумільова, У. Еко, Дж. Локка, Н. Лумана, А. Асмолова, В. Бабкіна, Н. Гасанова, В. Горбатенко, А. Зимбулі, В. Золотухіна, Н. Круглової, І. Оніщенко, В. Лекторського. Проблеми толерантності молоді досліджували О. Хижняк, О. Зарівна, І. Жданова, О. Грива, Т. Білоус, Я. Довгополова, О. Батуріна, Ю. Грачова, П. Комогоров, О. Пугачова, О. Рибак. Педагогічний контекст феномена толерантності розглянуто у працях таких авторів, як М. Бубер, В. Шалін, І. Бех, В. Калошин, В. Рахматшаєва, Л. Завірюха, М. Карандаш. Однак, як свідчить огляд літератури, в Україні кількість наукових досліджень, присвячених проблемам толерантності, не є достатньою. Поняття “толерантність” порівняно нове у науковому дискусійному полі України. Однією з важливих умов побудови позитивних взаємин з представниками інших національностей є взаємодія на основі толерантності, порозуміння, поваги до поглядів, думок, цивілізацій, традицій, цінностей та культур інших країн і народів, тому потрібно шукати шляхи щодо створення умов для розвитку толерантності.

Метою нашого дослідження є спроба обґрунтувати толерантність як педагогічну проблему та простежити, яку саме роль відіграє освіта у формуванні толерантності. Відповідно до цього завдання дослідження – простежити зв'язок між категоріями толерантність та освіта, щоб з'ясувати, як освіта та педагогіка допомагають у формуванні толерантної особистості.

Поняття “толерантність” можна визначити як ставлення особистості, групи, спільноти до “іншого”, “чужого”. Толерантність – це мистецтво співіснувати у світі різних людей та ідей, здатність мати права та свободи, не порушуючи прав та свобод інших людей. Толерантність можна охарактеризувати як спосіб взаємодії, який зорієнтований на самопізнання, саморозвиток, визначення меж самоідентифікації, що сприяє гуманізації суспільства, співпраці з людьми, які відрізняються зовнішністю, мовою, переконаннями, звичаями чи вірою. Для кожної людини “важливо було б навчитися знаходити відмінність у спільному та спільне у відмінному, не сприймати відмінність як недолік” [1, с. 137].

Толерантність необхідна у взаєминах між окремими особами, в сім'ї та громаді. У школах, університетах та осередках неформальної освіти, вдома й на роботі необхідно створювати дружню атмосферу, будувати злагоджені стосунки, виявляти уважність один до одного та почуття солідарності.

Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування, свобода думки, совісті й переконань.

Толерантність не притаманна людині від народження, і може ніколи й не з'явитися, якщо не буде спеціально вихована, сформована. Шлях до толерантності – це емоційна, інтелектуальна праця, оскільки її досягнення можливе лише на основі зміни самого себе, власних стереотипів та свідомості.

Розвиток толерантності починається з дитинства, в оточенні сім'ї. Значну роль у вихованні толерантності відіграють держава, релігія, культура, ЗМІ, а також заклади освіти. Толерантна особистість продовжує формуватися у школі та вищому навчальному закладі.

Всі ці соціальні інститути сприяють формуванню толерантності як внутрішньої згоди суб'єкта із самим собою, як способу існування особистості, який веде до її самоствердження. Вважаємо, що саме система освіти здатна налагодити зв'язок з усіма іншими соціальними інститутами та стати сполучною ланкою між ними та людиною, створюючи умови для успішного розвитку особистості. Творча взаємодія системи освіти з іншими соціальними інститутами є запорукою розвитку сучасного суспільства. Отже, вектор освіти потрібно спрямувати на формування толерантної свідомості та поведінки.

Багато філософів та педагогів безпосередньо пов'язують досягнення миру з розвитком освіти. Головною причиною війн вважають відмінність у поглядах, що виникає саме від неосвіченості людей. У теоретичній і практичній спадщині В. Сухомлинського основою нової концепції виховання і формування особистості є особистість, “яка базується не на принципах авторитарної педагогіки, а на загальнолюдських моральних цінностях” [5, с. 329].

Від народження у своєму характері, поведінці кожен індивід має добрі і погані спадкові риси: альтруїзм та егоїзм, милосердя і жорстокість, схильність до агресії, насильства чи здатність прощати, створювати дружню атмосферу. Жодну із цих спадкових рис неможливо викоринити. Але кожна можна, більшою чи меншою мірою, розвинути, сформувати чи, навпаки, призупинити її подальший розвиток. Однак, на превеликий жаль, ні загальна, ні жодна інша з існуючих педагогів, фактично, не займаються вихованням, розвитком, укоріненням у характері та поведінці толерантності. Зважаючи на це, на допомогу приходять педагогіка толерантності, головним завданням якої є розвиток здатності до терпіння, витримки, самоконтролю та вміння вирішувати проблемні ситуації без агресії.

Педагогіка толерантності передбачає вирішення мирним шляхом суперечностей та конфліктів в освіті, створення соціально-педагогічних умов толерантної взаємодії, культури спілкування, оскільки толерантність є

гарантією суспільної стабільності. Вона покликана концептуально забезпечити процес трансформації толерантності як універсальної загальнолюдської цінності в цілі, які реалізуються на практиці в галузі освіти. Навчання толерантності поступово входить в освіту, воно повинно стати абсолютним пріоритетом. Молодь повинна усвідомлювати, що всі люди рівні. Відбувається це в загальному контексті формування толерантної свідомості.

Толерантна освіта, тобто освіта, реалізована на основі педагогіки толерантності, передусім спрямована на розуміння інших людей, які відрізняються національністю, поглядами та релігійними переконаннями, на формування толерантного суспільства, створення таких умов для навчання, які б забезпечували свободу та захищеність особистості, сприяли досягненню порозуміння різних прошарків населення та оволодінню студентами цінностями демократичного суспільства. Студентам потрібно допомогти навчитися розуміти інших людей, пізнавати їхні проблеми, виявляти шляхи взаємодопомоги і взаємодії у повсякденних ситуаціях. На думку А. Мурашова, «ця проблема безмежна, і вона не буде подолана, поки немає ідей об'єднання, визначеності суспільства, яку ми самі створюємо» [4, с. 20].

Сьогодні в освітніх закладах не лише готують майбутніх спеціалістів, але й навчають їх нести відповідальність за свої вчинки, будувати гармонійні стосунки. Надзвичайно актуальною стає потреба формування у студентів духовних, культурних, моральних цінностей у їх національному та загальнолюдському розумінні. Головне завдання – сформувати у студентської молоді ставлення до толерантності як до цінності. Зважаючи на прояви нетерпимості, жорстокості, расизму, дискримінації, соціальної ізоляції, які простежуються в сучасному світі, необхідно шукати шляхи мирного та толерантного співіснування студентів в умовах полікультурності, оскільки толерантні взаємини молодих людей, які навчаються в одному середовищі, є однією із ланок формування незалежного громадянського суспільства. Здобуваючи навички не тільки професійного, але й соціального спілкування, студенти засвоюють і закріплюють ті норми та правила, які прийняті в тому чи іншому професійному середовищі, тобто оволодівають основами культури толерантної поведінки [6, с. 45].

Освіта, з одного боку, повинна розвивати людину як індивіда, а з іншого, формувати людину, яка вмє і бажає співіснувати з іншими людьми, виховувати в ній гуманні цінності. Адже виховання толерантності у майбутніх фахівців, які після закінчення університетів будуть творити долю не лише нашої держави, але й всієї планети, є важливою запорукою майбутнього всього людства.

Толерантність є дієюю тоді, коли пронизує всі сфери і види діяльності студентів. Освіта є тим соціальним інститутом, в межах якого може формуватися толерантна свідомість і поведінка студентів як через систему

виховної роботи, так і через зміст освіти, за допомогою програм, підручників, різних форм організації навчання, які б допомагали розвивати у студентів практичні навички толерантної взаємодії.

Толерантна освіта сприяє також об'єднанню педагогів, які не сприймають ніяких форм агресії в освітніх закладах. Професіоналізм педагогічного спілкування виявляється в готовності й умінні використовувати наявні знання на практиці, вирішувати безліч педагогічних завдань; у виробленні норм поведінки; у готовності до співпраці з учнями, батьками та колегами; в емоційній контактності, що виявляється в чуйності, здатності до співпереживання; у високому рівні емоційної стабільності, педагогічної толерантності в різних конфліктних ситуаціях [2, с. 212]. Толерантний викладач – це педагог, який ефективно працює у напрямку розвитку толерантності. Він відіграє чи не найголовнішу роль у формуванні студентської толерантності в освітньому закладі, оскільки лише толерантна особистість може виховувати, формувати та розвивати толерантні цінності в інших.

Толерантний викладач повинен виховувати у студентів вміння позитивно взаємодіяти з іншими людьми. Свою діяльність він повинен базувати на принципах толерантності, основні з яких такі: цілеспрямованості, взяття до уваги індивідуальних особливостей кожного індивіда, зв'язку толерантності з життям, ставлення до інших з повагою, опори на позитивне, створення толерантного середовища у навчальному закладі, співпраці. Викладач повинен володіти різними методами та прийомами, які б допомагали розвивати толерантність у студентів. Такий викладач поважає почуття та позицію кожного, формує почуття справедливості, створює вільну та демократичну атмосферу на заняттях, готовий до діалогу, розуміння та солідарності, спроможний розвивати почуття взаємної прихильності [3, с. 109].

Отже, толерантність сьогодні є необхідною умовою для об'єднання людей різної віри, поглядів, культурних традицій й політичних переконань. Вона може бути сформована за допомогою відповідної педагогічної взаємодії. Формування толерантності у студентів вищих навчальних закладів України потребує подальшого вивчення. Сьогодні виникає необхідність визначення та ґрунтовного вивчення шляхів, методів та прийомів для розвитку толерантності у молодого покоління. І якщо студенти розвиватимуть в собі вічні істини – любов, щиросердя, доброзичливість, духовність – те, на чому тримається життя, неодмінно з'явиться більше шансів побачити надійне майбутнє. Толерантна освіта є передумовою створення мирних взаємин у суспільстві.

1. *Береговой Я. А.* Толерантность. Педагогика толерантности // Педагогика толерантности. – 2004. – № 1. – С. 135–139.

2. Веретенко Т., Долгополова Я. Толерантність у професійній підготовці майбутніх учителів // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 4. – С. 65–72.
3. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности: учеб. пособие для слушателей системы дополнительного профессионального педагогического образования. – М.: Академический Проект, 2004. – 176 с.
4. Мурашов А. А. Grimасы толерантности: когда терпимость не терпима // Педагогіка толерантності. – 2004. – № 1. – С. 16–20.
5. Сухомлинський В. О. Народження громадянина // Вибр. тв.: В 5 т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 322–338.
6. Толерантність в контексте педагогической культуры преподавателя вуза / А. В. Коржуев, Н. Ю. Кудзиева, В. А. Попков // Педагогіка. – 2003. – № 5. – С. 44–48.

FORMATION OF STUDENTS' TOLERANCE AS A PEDAGOGICAL PROBLEM IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE

Nadia Yashyn

*"L'viv Polytechnica" National University
S. Bandera Str., 12, UA – 79013 L'viv, Ukraine*

The article defines the role of tolerance in modern society. It analyses the formation of students' tolerance in higher educational institutions from the pedagogical point of view. It examines how education and pedagogy help to develop a tolerant personality.

Key words: tolerance, tolerant education, pedagogy of tolerance, tolerant personality, tolerant relations, tolerant higher school teacher, principles of tolerance.

ФОРМИРОВАНИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УКРАИНЫ

Надежда Яшин

*Национальный университет "Львовская политехника"
ул. С. Бандеры, 12, 79013 Львов, Украина*

Определена роль толерантности в современном обществе; проанализировано формирование толерантности студентов высших учебных заведений с педагогической точки зрения; рассмотрено, как педагогика и образование помогают развивать толерантную личность.

Ключевые слова: толерантность, толерантное образование, педагогика толерантности, толерантная личность, толерантные взаимоотношения, толерантный преподаватель, принципы толерантности.

Стаття надійшла до редколегії 04.02.2010

Прийнята до друку 10.03.2010